

2013. április 22. - **Élete és munkássága**

A mai erdőmérnök-hallgatók és a fiatalabb nemzedék számára: legenda, botránykő, anekdotákba illő történetek hőse, professzori fenegyerek – saját kora hallgatóinak nem annyira szigora, mint inkább szeszélyei miatt rettegett mókamester, akinek szigorlataira és kollokviumaira a városból vadidegenek szórakozni jártak. Tanszékén autokrata uralkodó, de beosztottjainak irányító mestere, nagy tudású vezető és jószágos atya, aki fehérköpenyes asszisztenciája élén úgy vonult órát tartani a tanterembe, mint Radamesz az Aidában.

Egyénisége egyesekben ellenérzést indukált, másokat karizmájának aurája bűvkörébe vont, de közömbös vele szemben senki sem maradt. A Soproni Főiskola akkoriban csaknem kivétel nélkül markáns tanáregyéniségeket mondhatott magáénak, de Ő robusztus alakjával kitűnt közülük, s nemcsak testileg volt "magasb mindeneknél", hanem a legmarkánsabb karakter is, mert ha itthon epigonok néha sarlatánnak és kóklernek is nevezték, különbségein átütött a tudós, s nemzetközi hírnév lengte körül, hiszen ismert és elismert volt az Északi-Óceán jeges partjaitól Közép-Afrika forró homokjáig. S ez nem szókép, mert tudományos kutatásai kiterjedtek Észak-Finnországtól a Csád-tóig, s 35 év alatt 7 magyar-, 1 német- és 1 francia nyelvű könyve jelent meg 270 eredeti értekezése és tankönyvei mellett.

S ez a termékeny élet 1890-ben, a Győr-megyei Teke-pusztán, egy molnárcsaládban látta meg a napvilágot. Középiskolai tanulmányait a budapesti Barcsai-utcai gimnáziumban végezte (ahol egy osztályba járt Vajda Ernő ügyvéddel, a későbbi kitűnő növényfotográfussal - és tanítványa volt Simonkai Lajosnak, a kor – Borbás Vince mellett – legjelentősebb botanikusának), felsőfokú tanulmányait pedig a világháború után, a Selmezbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola erdészeti fakultásán, 1921-ben fejezte be.

Időközben, 1918-ban azonban már a Növénytan Intézetben tanársegéd (díjtalan gyakornok), 1919-ben ösztöndíjas Bécsben, ahol növénytan-vegytan tárgyakból doktorátust szerez, elsősorban Richard Wettsteinnél, akinek rendszere szerint ülteti később a soproni Botanikus Kertben a fás növényeket.

Doktorátusának megszerzése után gyors az előmenetele: 1922-ben egyetemi adjunktus a Sorbonnon doktorált és később a Budapesti Műegyetemre került Kövessy Ferenc professzor mellett (aki nem tévesztendő össze Kövesi /Schmolen/ Antallal, a mechanika professzorával), 1926-ban pedig egyetemi nyilvános rendes tanár 1951-ben bekövetkezett kényszerű távozásáig.

Pályájának 37 éve alatt bejárta fél Európát, elsősorban Skandináviát, így 1926-ban félétet töltött Dániában, Norvégiában, Finn- és Svédországban s ezt az utat 1932-ben újabb finn és svédországi tanulmányutak követték. 1933-ban előadásokat tartott a bázeli és a zürichi egyetemeken, s elsőnek szervezett francia-magyar sivatagi expedíciót a Szaharába Ch. Kilian algéri professzor felkérésére 1934-ben és 1936-ban. 1938-ban felkeresi Észak- és

Dél-Olaszországot, s sorban érik az elismerések: a Finn Tudományos Akadémia tagjává választja, 1950-ben pedig a VII. Nemzetközi Botanikai Kongresszus Ökológiai Szekciója alelnöki tisztséggel ruházza fel (Berlin), itthon 1954-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Híre, egyre jobban kiterjedő munkássága nyomán évről évre nő: Berlinben megjelenik „Mikrobiologie des Waldbödens” című műve (1933), Párizsban napvilágot lát a szaharai talajéletnek a kutatásainak summázatát jelentő „Microbiologie des sols Sahariens” c. munkája (1939), amelynek egyébként ismeretterjesztő, népszerű változata magyarul is kiadásra került (1937). Írt főiskolai és egyetemi tankönyveket, így egy vaskos Talajtan-t, Szerves kémiát (Vági Istvánnal közösen) és egy 3 kötetes Erdészeti Növénytant (1928-35), Mágócsy-Dietz Sándor és Fekete Lajos hasonló című munkáinak felhasználásával. Ennek fiziológiai része a maga idejében a legmagasabb színvonalú élettani kézikönyv volt Soó Rezső szerint.

Munkásságának középpontjában két évtizeden át a hazai erdőtalajok biológiai vizsgálata állott, amelyeket a negyvenes években a mezőgazdasági talajokra is kiterjeszt. Számos kísérletsorozatot végzett a talajok összetételének, szén-dioxid légzésének, szervesanyag-termelésének, nitrogén-körforgalmának, foszfor- és káliumgazdálkodásának; a talajok baktérium életének és biológiai folyamatai időbeli periodicitásának, az erdei talajjelző növények pH határértékeinek, a talajok mikro- és makroszkopikus moszat- és gombaflórája összetételének és elterjedésének megállapítására. Foglalkozott a növények hő- és vízgazdálkodásának egyes kérdéseivel, a növekedés egyes környezeti feltételeivel. Az utolsó 15 évben megragadja az a gondolat, hogy az összes elem sugárzásokat bocsát ki, amelyek a növény tropisztikus görbüléseivel biofizikailag tesztelhetők. Kegyes volt hozzá a sors, hogy halála előtt, háromévi szakadatlan munkával (melyben e sorok írója is segített) befejezhette élete főművét, a Talajbiológiát, melyhez fogható azóta sem jelent meg a világirodalomban. A Talajbiológia címet viselő életmű igénybe vette minden erejét és energiáját, de életterejét nem ez törte meg, hanem az, hogy második dékánusa idején (1949-1951) először arra kényszerítették, hogy mint dékán zárja ki az Egyetem Erdőmérnöki Karáról azt a 41 kitűnő előmenetelű, de a selmeci hagyományokat ápoló hallgatót, akik világnézeti és politikai tekintetben persona non grata-nak, ill. osztályidegennek számítottak, majd őt magát is megfosztották katedrájától (Magyar Pál és Győrfi János professzorokkal együtt). Igaz, hogy szerény kárpótlásul személyre szabva megszerveződött a Magyar Tudományos Akadémia Talajbiológiai Osztálya, először a Növényteni Intézet morzsáiból, utóbb a Tihanyi Biológiai Intézet és a Vácrátóti Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet részeiből. S még ebben az élethelyzetben is iskolateremtő műhelyt hozott létre, a mai magyar mikrobiológia idősebb nemzedéke munkatársai közül került ki. De már nem volt a régi: életkedve megtört és 1955. február 17-én délután moziba menet tüdőembólia végzett vele. Nem szenvedett sokat: a Mátyás király utcában fel tudott még menni kezelőorvosához, Pogácsa József belgyógyászhoz, de a mentőkocsiban, kórházba szállítása közben meghalt. Február 19-én az egyetem aulájából temették, koporsóját a Szent Mihály-temetőben helyezték örök nyugalomra. Földi maradványai később Budapestre kerültek.

Mellszobra az Egyetemi Botanikus Kertben egyáltalában nem hasonlít hozzá: olyan, mint egy egyenruhába öltöztetett kínai. Csak tar koponyája és orra alatt a kis angol bajusz emlékeztet rá. Egérszemeiből nem sugárzik fürkésző tekintet, szájából hiányzik az elmaradhatatlan szivar, fejről a kalap, kezéből a póráz, melyen Hanzi nevű dakszliját vezette. Legendákban és anekdotákban, „fehériadákban” azonban tovább él, feltehetőleg ezek még művein is túlmutatnak!

A Fehér Dánielről, vagyis Dani bácsiról, egyszerűen szólva Daniról szóló fehériadák egyik

legnevezetesebbje az, mikor 1934-ben Ch. Kilian algíri professzor (mint azt az előzőkben már említettem) felkérte Fehért, hogy két hónapos tanulmányutat szervezzen és vizsgálatokat végezzen a Szaharában. A felkérés két főre szólt, a másik kedvezményezett Vági István volt, a szerves kémia tudós professzora, Fehér kollégája és közeli munkatársa. Amidőn azonban a meghívás Sopronba megérkezett, nyár volt már és Vági távol volt. Fehér Dániel kihasználta a helyzetet és maga mellé véve mindentudó laboránsát, Döme Károly botcsinálta kémikust, elutazott a homoksivatagba. Már letelt a vállalkozás félideje, amikor Vági István itthon értesült a történetekről. Mérhetetlen dühbe gurult – egyébként is vehemens, bosnyák származású ember volt –, de semmit sem tehetett. Megvárta tehát, míg tanártársa hazatér Fekete-Afrikából, ő maga pedig elrejtőzködött a Neuhoft, vagyis az Erzsébet-kert bokrai között, ott, ahol barátja Hanzi nevű dakszliját esténként rendszeresen sétáltatni szokta. Amikor azután egyik nap esti sötétedésekor, mikor a félhomályban feltűntek Dani hatalmas alakjának körvonalai, kirohant rejtekéből, mint Zrínyi a várból és paraplójával alaposan helyben hagyta a mit sem sejtő Fehér Dánielt. Az eset természetesen nem maradt titokban: a kisvárosban hetekig erről beszéltek és Fekete Zoltán az idő szerinti dékánnak sem sikerült az önkényes igazságtevőt a jogtalan kártevővel megbékíteni: életük végéig haragosai maradtak egymásnak, Vági pedig angol, német és francia nyelvű pamfletokkal árasztotta el Európa fontosabb talajbiológiai intézeteit "Hogyan készülnek dr. Fehér tudományos munkái?" címmel és azzal a sanda gyanúsítással, miszerint Fehér Dániel kísérleti eredményei kozmetikázottak.

Egy másik alkalommal svéd vendége érkezett Daninak, akinek meg szeretne volna mutatni az Asztalfői-erdőt. Gondolt egyet, s összekapcsolandó a kellemest a hasznossal, közölte (az akkor mindössze 8-12 főből álló) erdészévfolyammal, hogy a soron következő növényteni terepgyakorlatot skandináv vendégével együtt vasárnap fogja megtartani. A hallgatóságnak persze ez egyáltalában nem volt ínyére, s kérdéssel fordultak az Ifjúsági Kör vezetőihez eldöntendő: „Meg lehet-e tagadniuk részvételüket vasárnap a tervezett gyakorlaton?” A pragmatikus válasz pedig ez volt: „Lenni lehet, de nem tanácsos!” Az ifjúság erre fel a kiszemelt vasárnap reggelén – 7 óra körül indult ekkortájt a vicinális Sopron-Déli p.u.-ról Ágfalvára – szétszóródott a Schmauser-vendéglő környékén, ki az indó-ház, ki egy öreg fa mögé bújva, vagy villanyoszlop mögé rejtőzve – s várták a fejleményeket. A várakozásnak megfelelően hamarosan feltűnt a láthatáron Dani a svédrel és a kutyával. Dani körülnézett, perdült egyet és senkire sem várva, vendégével felkászálódott az ágfalvi vonatra, hogy onnan a Borsóhegy alatt elsétáljanak a hidegvízvölgyi Főiskolai Vadászház felé. A hallgatók pedig itthon maradtak tüntetőleg s várták a legközelebbi tanórát, professzoruk reakcióját. Dani azonban néma maradt, mint a sír, éppúgy megtartotta óráit, mint máskor, és közölte, hogy a legközelebbi növényteni gyakorlatot a Dudlesz-erdőben fogják megtartani. A tanrendszerű gyakorlatra annak rendje-módja szerint sor is került, de nem fejeződött be délben, hanem csak este 7-kor, a kelénpataki határban, Ausztriához közelebb, mint Sopronhoz, legalább két óra járásnyira. (S akkor még a hallgatóságot nem szállították autóbusszal, hanem minden lépést gyalog kellett megtenniük!). És ez így ment egész szemeszteren át: hol Harka határában, hol Asztalfőn, hol a Fertőrákosi-kőfejtő tetején mondta ki Fehér az utolsó szót estefelé. Mindenki tudta, hogy miért, de sem a professzor, sem a hallgatók nem ejtettek egy szót se, mintha mi sem történt volna. Végre az utolsó gyakorlat ideje is elérkezett, a társaságot letelepítette Dani Harka felé, a katonai lőtérnél, ahol egy kocsma is volt, s imígyen szólt (mint Zarathustra): „Urak! Maguk kitoltak velem. Én is magukkal! De becsülettel állták, s ezért most csapra ütünk egy hordó sört, az én költségemre!”. Volt benne civil kurázszi!

A nőhallgatókat nem szeretete, mert az volt a véleménye, hogy nem valók azok erdőmérnöki

pályára. Később persze meg kellett barátkoznia velük – az én évfolyamomon is akadt már kilenc – de az első kolleginát, egy Tóth Csitri nevűt elüldözte, mert előadásait minden alkalommal így kezdte: „Uraim és a Nő!”, a kollokviumon pedig az első kérdés után kivágta. A növényteni kollokviumokon és szigorlatokon ugyanis szuverén uralkodóként viselkedett, s mivel a vizsgáztatást legterheesebb kötelességének tartotta, igyekezett azt a maga számára minél mulatságosabbá tenni. Emlékezetes eset volt, hogy a meghirdetett szigorlatra összegyűlt 7-8 delikvens reggel 8-tól délután 7-ig hiába várta a szigorlatoztató professzort, mert az elfeledkezett róluk. Küldöncök jöttek és mentek, riasztották a rektort, de hiába. Dani csak este 7 felé került elő és dühös volt. Le sem vetette kabátját, le sem ültette a hallgatókat, hanem kapásból „rátámadt” „bikaforsz” kérdéseinek egyikével az előtte álló hallgatóra. De meg sem várta a választ, csak ujjal mutatott a következőre. Mikor így mindenkin keresztülhaladt az első kérdéssel, ugyanígy járt a második beugratós kérdéssel is el, majd a harmadiknál megszólalt: „Uraim! Mindenki elégtelenre válaszolt. Így bukik meg nálam 5 perc alatt 7 hallgatóból 21.” S nem volt appelláta! Szigorlatozni csak fél év múlva lehetett újra.

Egészen más volt a vizsga kimenetele, ha az Öreg jókedvű volt. Egyik alkalommal pl. kitűnő évfolyamtársunk, G. I. azt a feladványt kapta szóbeli kollokviumán, hogy rajzoljon fel a táblára egy hydatoda-t, azaz légzőnyílást. Már nyúlt is volna két kezével a kréta után, mikor karjai lehanyatlottak és ezt mondta: „Professzor Úr, én ezt nem rajzoló fel!” „Apám, apám, talán bizony szabotáll?” - kérdezte Fehér Dániel. „Azért nem rajzoló fel, mert ezt még senki sem tudta Professzor úrnak felrajzolni” - hangzott a válasz. „Lajos, Lajos” – fordult fellelkesedve a prof a mindig jelenlévő Kiss Lajos kertészeti főfelügyelőhöz, a Botanikus Kert vezetőjéhez - hallottad ezt?! Hiszen ez egy okos fiú!” - s azonnal beírta G. I. indexébe növénytanból a jelest. Dani bácsi szeszélyes kiszámíthatatlanságánál csak szórakozottsága volt nagyobb. Egy alkalommal például elindult otthonról, a Szent Imre tér alsó sarkán álló földszintes, sárga családi házából az Egyetemre, s már a fele utat is megtette, amikor rá akart gyűjtani kedvenc szivarjára. A nagy ellenszél miatt azonban meg kellett fordulnia s egyszer csak ismét háza előtt találta magát, mert elfelejtett még egyszer megfordulni! Mókamesteri természetét jól illusztrálja az az eset, amikor mindentudó mindenese jelentette, hogy az alsó laboratóriumból a vegyszerek közül az utóbbi időben feltűnő gyorsasággal fogyaszt az alkohol. „Majd kiugratom én a bokorból, ki dézsmálja a snapszot” - s megbízta mindenest, hogy az alkohol melletti nagy üvegre is ragasszon egy alkoholos címkét és töltsen meg azt az ugyancsak színtelen és szagtalan phenolphtalein hashajtóval. Néhány nap elmúltával azután a beosztottak közül egyik jelentkezett a profnál és felmentést kért a gyakorlatvezetés alól, elállíthatatlan diaréja okán. S alig, hogy panaszát elrebegette, máris rohant a toalettre. „Semmi baj nincs öregem” - így Fehér. „Majd elmúlik, ha ebből a gyomorerősítőből iszol most egy kupicával” - s megitta a újfent phenolphtaleinnal. A hatás frenetikus volt, a szesztolvaj napokig nyomta az ágyat, a szeszt pedig nem dézsmálta tovább senki sem. Fehér Dániel nemcsak a Növényteni Intézetnek, hanem a Botanikus Kertnek is főnöke volt. A növényeket nem ismerte, a szakszerűséggel nem sokat törődött, de a kertben a jeltábláknak egyenesen kellett állniok, s az üvegházban is tisztán a cserepeknek. Ha rendetlenséget talált, valamennyi virágcserepet kihajigálta és összetörte - de az okozott kárt saját zsebből fizette!

A halála előtti évben felterjesztették Kossuth-díjra. A Bizottság azonban nem hozott egyhangú szavazatot, mert Manninger Rezső akadémikus, Fehér Dániel régi haragosa lévén, a jelölés ellen szavazott. A bizalmas információ Soó Rezső útján kiszivárgott, Soó elmondta az esetet Magyar Pálnak, az pedig egyenesen Fehérnek. Fehér ekkor berendelte szobájába titkárnőjét és a következő, nyomdafestéket nem tűrő (általam itt megszelídített), lakonikus rövidségű levelet

diktálta gépbe: "Tisztelt Bizottság! Teszek az Önök Kossuth-díjára, el sem fogadnám. Dr. Fehér". Ezért nem jutott még postumus sem Kossuth-díj 1955-ben Fehér Dánielnek; azt egy másik erdész kiválóságnak, Roth Gyula professzornak ítélték oda. Az eset hiteles, láttam a levelet! A megemlékezés végén személyes kapcsolatunkról ide kívánczik annak felemlítése még, hogy én fel nem vett egyetemi hallgatóként Magyar Pál ajánlására kerültem Fehér Dániel belső körébe, aki alkalmazott a Botanikus Kertben, rám bízta a herbárium rendezését, foglalkoztatott könyvei szerkesztésénél, s igen meleg, atyai szeretettel támogatott egyetemi felvételemnél, első publikációm közreadásában, a hallgatósági terepgyakorlatok csoportjainak állandó vezetésében, s a Jenőmajori-szikkísérleti telep fitocönológiai feldolgozásában. Többször kirándultunk is együtt Kárpáti Zoltán és Vajda Ernő társaságában, s mint tanítvány és a nála hallgatott utolsó évfolyam, valamint a belső intézeti fiatalok nevében én is mondhattam temetésén néhány mondatot. Ebből idézek: „Búcsúzom azok nevében, akiknek utoljára adott elő, s akiknek lelkébe tűzzel-vassal beleégette a magyar erdő szeretetét. Erdőmérnök generációk nőttek fel a keze alatt, s mire már nem lehettek hallgatói – egy egész ország lett a hallgatója. Búcsúzom azok nevében, akik ha nem is élvezhették ragyogó előadásait, mégis az ő nevével ismerkedtek meg először, s akik előtt Alma Materünkkel összeforrt alakja egyre inkább felmagasodik."

CSAPODY ISTVÁN - BARTHA DÉNES: FEHÉR DÁNIEL ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA
(1890-1955) ERDÉSZNAGYJAINK ARCKÉPCSARNOKA, NYUGAT-MAGYARORSZÁGI
EGYETEM ERDŐMÉRNÖKI KAR, SOPRON 2000